

Prester og fysioterapeuter lever lengst

Menn i akademiske yrker og høyere funksjonærstillinger lever betydelig lengre enn fiskere og ufaglærte arbeidere. For enkeltyrker kan forskjellen i gjennomsnittlig levetid bli på over 10 år. Forskjellene er mindre for kvinner. Dette betyr at en prest, fysioterapeut eller universitetslærer får mange flere år som pensjonist enn en sjømann, restaurantansatt eller fisker. De nye dødelighetsberegningene fra Statistisk sentralbyrå gir et interessant innspill i den pågående pensjonsdebatten.

Jens-Kristian Borgan

Både norske og internasjonale undersøkelser har påvist høyere dødelighet og dermed lavere levealder blant personer i manuelle yrker – særlig ufaglærte arbeidere – sammenliknet med de høyere funksjonærgruppene. Dette er blant annet beskrevet som tapte leveår i Borgan og Kristofersen 1986. De fleste undersøkelsene om yrkesdødelighet har sett på yrke ved eller kort tid før dødsfallet, og dødelighetsforskjellene er beregnet blant "for tidlige dødsfall", det vil si død før oppnådd vanlig pensjonsalder.

Dødeligheten i Norge i dag er lav blant personer under vanlig pensjonsalder. Det er derfor få som dør som yrkesaktive. Mange av dem som dør før pensjonsalder har også en periode som uføretrygdet før dødsfallet. Ved å bare se på de yrkesaktive faller derfor mange dødsfall utenfor beregningene. Levetidsberegninger bygger på dødsfall i alle aldre. Datagrunnlaget blir derfor mangelfullt ved å bare ta med de yrkesaktive. Dette problemet kan omgås ved å registrere yrke i en periode før dødeligheten måles (se boks om Beregninger og begreper). Det er nok minst like riktig å se på personens "vanlige" yrke i løpet av livsløpet som status omkring dødsfallet.

Mannlige høyere funksjonærer lever fem år lenger enn ufaglærte arbeidere og fiskere

Ved slutten av det 20. århundret var den forventede levealder blant menn 75-76 år. Menn som hadde eller hadde hatt et liv som ufaglært arbeider eller fisker kunne bare vente å leve i 74 år, mens tilsvarende levealder blant høyere funksjonærer var om lag 79 år (se tabell 1). Lavere funksjonærer hadde også en levealder klart under gjennomsnittet, mens midlere funksjonærer, andre selvstendige og gårdbrukere har en levealder over gjennomsnittet. Personer som var yrkespassive i alle tre folketellingene, eller var yrkespassive i 1980 og ikke bodde i Norge ved tidligere tellinger, hadde en forventet levealder på bare 67 år.

Høyere funksjonærer lever lengst også blant kvinner

Forventet levealder blant alle kvinner var på slutten av 1990-tallet vel 81 år. Også blant kvinner var det høyere funksjonærer som hadde den høyeste levealder, 83,5 år (se tabell 1). Den laveste forventede levetid er observert blant faglærte arbeidere, med 80 år. Kvinner som var yrkesaktive i minst en av de tre folketellingene, hadde en forventet levealder på 81,5 år, mens kvinner som var yrkespassive ved alle folketellingene kunne vente å leve i 80 år. Grunnen til den mye mindre forskjellen i dødelighet mellom yrkesaktive og yrkespassive blant kvinner sammenliknet med menn, skyldes den store andelen av dagens gamle kvinner som har hatt et liv som hjemmearbeidende husmor. Mens menn var utenfor arbeidslivet av helsemessige årsaker, var dette i langt mindre grad tilfellet blant kvinner.

Jens-Kristian Borgan er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for helsestatistikk (jens-kristian.borgan@ssb.no).

Levetid som pensjonist varierer også

I den siste tiden har det vært mye diskusjon om pensjonsalder og levetid som pensjonist, etter at et offentlig utvalg har lagt fram et forslag til en reformert folketrygd. I tillegg til pensjonens størrelse, er pensjonsutgiftene avhengig av hvor stor andel av de yrkesaktive som når pensjonsalder og samlet levetid som pensjonist. Pensjonskommisjonens forslag til ny folketrygd har en pensjonsalder på 67 år, med en fleksibel mulighet til å gå av med alderspensjon fra og med fylte 62 år. De som velger å gå av tidligere, vil imidlertid få redu-

Beregninger og begreper

Levealdersberegningene bygger på dødsfall i 5-årsperioden november 1995 til oktober 2000 (i teksten benevnt som 1996-2000) i de ulike yrker og grupper for sosioøkonomisk status som ble registrert for det enkelte individ ved Folke- og boligtellingsen 1980. For yrkespassive i 1980 er brukt yrke ved Folke- og boligtellingsen 1970, alternativt i 1960 for personer som ikke var yrkesaktive i 1980.

Ved å gjøre det på denne måten blir de fleste som har vært yrkesaktive en tid i løpet av livsløpet, tatt med, og en unngår at det oppstår skjevheter ved at yrker som er fysisk tunge har en større avgang fra yrkeslivet enn fysisk lettere yrker. Det kreves for eksempel bedre fysisk styrke for å stå i fysisk tyngre yrker. Avgangen fra yrkeslivet på grunn av sviktende helse blir derfor større i disse yrker enn i fysisk lettere yrker. Det vil si den såkalte sunne arbeidereffekten som blant annet er beskrevet i Dahl og Midtsundstad (2000) gir tilsynelatende lavere dødelighet i tyngre yrker, da de med dårligst helse har forlatt yrket tidligere. Ved å trekke inn tidligere yrke for yrkespassive vil det meste av denne effekten bli eliminert.

Dødelighetsratene som danner grunnlaget for levetidsberegningene er beregnet for 5-årige aldersklasser. Da det ikke finnes yrkesopplysninger i alle aldre, er forventet levealder i de enkelte aldersspenn beregnet på følgende måte:

- For levetid i alder under 27,5 år er det antatt at alle personer følger gjennomsnittet av alle menns versus alle kvinners dødelighet for perioden 1996-2000.
- I alderen mellom 27,5 år og 42,5 år er brukt dødeligheten i tre 5-års aldersklasser i perioden 1981-1985.
- I alderen fra 42,5 år og ut livsløpet er brukt dødelighetsrater i 5-års aldersklasser i perioden 1996-2000.

Begrunnelsen for første kulepunkt er at alle som døde før yrkesaktiv alder vil ha samme dødelighet uavhengig av hvilket yrke de ville valgt om de hadde fått leve. I praksis blir dette en liten undervurdering av dødelighetsforskjellene, da det er trolig at personer som ville "valgt" et yrke med høy dødelighet også ville hatt en høyere dødsrisiko i barne- og ungdomsårene. Tallene er imidlertid så små at det i liten grad ville påvirket den totale levealdersforskjellen mellom yrkene.

Begrunnelsen for metoden som ble valgt i andre kulepunkt, er at det i 1996 var få personer under 40 år som var yrkesaktive i 1980, iallfall i yrker som krever lang utdanning. Det er her derfor brukt dødeligheten i en tidligere periode. Denne dødeligheten er også så lav at dette valget har begrenset innvirkning på sluttresultatet. Tredje kulepunkt er beregnet for riktig periode, og da dødeligheten over fylte 40 år er helt dominerende blir denne konstruerte levealderen lite avvikende fra den vi ville fått om vi hadde yrkesbestemte dødelighetsdata for 1996-2000 også for de laveste aldre.

Sosioøkonomisk gruppe er beregnet etter Statistisk sentralbyrås inndeling etter sosioøkonomisk status (SNS nr. 5). Grensen for yrkesaktivitet er satt til minst 500 timers inntektsgivende arbeid de siste 12 måneder før folketellingen.

Yrke er i hovedsak kodet etter Nordisk yrkesklassifisering (Arbeidsdirektoratet 1965). I de fleste tilfellene er det brukt 3-sifret yrke. Noen ganger hvor gruppene er små er det i stedet gruppert etter 2-sifret yrkeskode.

Tabell 1. Forventet gjenstående levetid i alder 0, 62 og 67 og andel døde i prosent mellom 27 og 62 år og 27 og 67 år blant menn og kvinner i ulike grupper for sosioøkonomisk status

Sosioøkonomisk status	Forventet levetid ved fødsel	Andel døde 27-62 år	Forventet levetid etter fylte 62 år	Andel døde 27-67 år	Forventet levetid etter fylte 67 år
Menn					
Alle	75,6	11	18,0	18	14,4
Alle yrkesaktive	75,7	10	18,1	18	14,4
Ufaglært arbeider	74,0	14	17,0	23	13,6
Faglært arbeider	75,9	10	18,0	18	14,3
Funksjonær, lavt nivå	74,8	13	17,6	21	14,1
Funksjonær, mellomnivå	77,2	9	18,7	14	14,9
Funksjonær, høyt nivå	78,9	8	20,3	12	16,3
Fisker	74,1	15	17,5	22	13,9
Gårdbruker	76,8	9	18,6	15	14,8
Andre selvstendige	75,9	11	18,1	18	14,4
Yrkespassive	67,1	26	12,3	43	10,2
Kvinner					
Alle	81,2	7	22,2	10	17,9
Alle yrkesaktive	81,6	7	22,5	10	18,2
Ufaglært arbeider	80,5	8	21,6	12	17,5
Faglært arbeider	80,1	10	21,6	13	17,6
Funksjonær, lavt nivå	81,6	7	22,5	10	18,2
Funksjonær, mellomnivå	82,8	6	23,3	8	18,9
Funksjonær, høyt nivå	83,5	6	24,0	8	19,6
Gårdbruker	82,3	6	22,9	9	18,6
Andre selvstendige	81,8	7	22,6	10	18,3
Yrkespassive	80,1	9	21,4	13	17,3

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

Yrkene som er valgt i tabellen har alle så mange medlemmer at dødelighetsulikhetene mellom yrker er relativt stabile over tid. Det er likevel store forskjeller i antall yrkesaktive mellom yrkene. En oversikt over yrkesaktive i de ulike yrker og aldersgrupper og tilsvarende tall for dødsfall er gitt på <http://www/ssb.no/samfunnsspeilet>.

serte ytelser fra folketrygden hele resten av livet, sammenliknet med dem som står i arbeidet til fylte 67 år eller enda lenger. De som går av tidligere, vil få reduserte ytelser selv om de begynte tidligere i yrkeslivet, og har hatt like mange opptjeningsår ved fylte 62 år som andre først vil ha ved fylte 67 år. Tabell 1 viser store levetidsforskjeller også som pensjonist. For eksempel kan høyere funksjonærer blant menn vente å leve nesten like lenge etter fylte 67 år som ufaglærte arbeidere kan vente å leve etter fylte 62 år. Flere av de ufaglærte arbeidene vil dø i yrkesaktiv alder før fylte 62 år (14 prosent) enn høyere funksjonærer vil dø før fylte 67 år (12 prosent).

Enda større dødelighetsforskjeller blant yrker

Menn i akademiske yrker, som prest, arkitekt, lege, universitets- og høskolelærere, lektorer og adjunkter og ingeniører, er blant dem som kan vente å leve lengst i Norge i dag. Alle disse yrkene hadde en forventet levealder på minst 80 år (se tabell 2). Offentlige tjenestemenn, jurister og politifolk

hadde også høy levealder. Blant yrker med en levealder omkring gjennomsnittet finner vi faglærte arbeidere som elektrikere, bygningsarbeidere og rørleggere. Nederst på lista finner vi matroser og gårdsarbeidere med en forventet levealder så vidt under 70 år. Kokker, renholdere, drosjesjåfører og servitører er også blant yrker med lav levealder blant menn.

Blant kvinner er ikke levetidsforskjellene like store som blant menn, men de er heller ikke her uvesentlige. Av yrker av noen størrelse er det fysioterapeuter og arbeidsterapeuter som har den høyeste levealderen med 85 år (se tabell 3). Undervisningspersonale som lektorer og adjunkter, lærere og førskolelærere har alle en høy levealder. Jern og metallarbeidere, servitører og kokker er de yrkene som er målt med en forventet levealder under 80 år. Også blant kvinner finner vi altså en vesentlig høyere levealder blant personer med forholdsvis lang utdanning, sammenliknet med dem med lav levealder som normalt har ingen eller lite utdanning utover grunnskole.

Hvorfor er det dødelighetsforskjeller mellom yrkene?

Der har vært framsatt mange teorier om årsakene til de store helseforskjellene mellom ulike sosioøkonomiske grupper, heriblant yrker. Det er ikke tilfeldig hvilket yrke en person rekrutteres til. Helseulikheter i de ulike yrker vil derfor ikke bare knyttes til personens yrke, men også hvilke befolkningsgrupper som i hovedsak rekrutteres til de ulike yrkene.

Tabell 2. Forventet levealder for menn i ulike yrker. 1996-2000					
Yrkes- kode	Yrke	Forventet levalder	Yrkes- kode	Yrke	Forventet levalder
071	Prester	81,0	931	Vaktmestere	75,6
062	Universitets- og høyskolelærere	80,7	751	Verkstedmekanikere	75,4
001	Arkitekter	80,6	826	Slaktere, pølsemakere	75,3
063	Lektorer og adjunkter	80,4	333	Butikkekspeditorer	75,1
030	Leger	80,4	441	Skogsarbeidere	74,9
002	Over- og avdelingsingeniører ...	79,9	412	Husdyrrøkttere	74,8
10	Off. adm. og forvaltningsarbeid	78,6	097	Musikere	74,8
064	Lærere	78,5	803	Trykkere	74,8
003	Ingeniører og teknikere	78,5	822	Bakeriarbeidere	74,7
903	Polititjenestemenn	78,5	65	Konduktør-, trafikk- og fraktass. arbeidere	74,7
08	Juridisk arbeid	78,3	601	Styrmenn	74,6
0X1	Revisorer	78,2	413	Gartneriarbeidere	74,5
311	Forsikringsselgere	78,1	781	Bygn.malere, møbellakkerere ..	74,2
331	Salgsfunksjonærer (kontor)	77,9	430	Fiskeskippere, notbaser mv.	74,1
111	Bedriftsledere	77,7	644	Vare- og lastebilsjåfører	74,0
801	Settere	77,6	791	Murere	73,9
313	Reklamefolk	77,5	872	Kran- og heisførere	73,9
A	Militære	77,2	853	Plastvarearbeidere	73,9
401	Gårdbrukere	77,1	874	Anleggsmaskinkjørere	73,9
201	Regnskapssjefer, bokholdere ...	77,0	756	Sveisere, brennere	73,8
0X2	Sosialtjenestemenn	76,9	754	Tynnplatearbeidere	73,8
901	Branttjenestemenn	76,7	911	Kjøkkenledere	73,7
681	Postbud	76,6	604	Maskinister	73,7
30	Grossister og detaljister	76,6	882	Lagerarbeidere	73,5
600	Skipsførere	76,6	836	Papirarbeidere	73,5
29	Annet kontorarbeid	76,5	603	Maskinsjefer	72,9
013	Laboranter	76,4	501	Minere, fjellsprenningsarb.	72,9
321	Handelsreisende	76,3	431	Fiskere ellers	72,8
761	Elektrikere	76,2	875	Truckkjørere	72,8
774	Bygningsarbeidere	76,0	731	Hytte- og smelteovnsarbeidere ..	72,6
777	Industrisnekkere	76,0	737	Støperiarbeidere	72,5
764	Telereparatører, montører	75,9	825	Konserveringsarbeidere	72,5
671	Poståpnere, postassistenter	75,9	921	Hovmestere, servitører	71,9
765	Linjemontører	75,8	643	Drosjesjåfører	71,9
095	Redaktører, journalister	75,8	932	Renholdere	71,4
332	Butikksjefer	75,8	912	Kokker	71,1
753	Maskin og motorreparatører ...	75,8	411	Gårdsarbeidere	70,0
755	Rørleggere	75,7	612	Matroser	69,8
641	Bussjåfører	75,6			

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

Tabell 3. Forventet levealder for kvinner i ulike yrker. 1996-2000		
Yrkes- kode	Yrke	Forventet levalder
052	Fysioterapeuter, arbeidsterap. .	84,9
063	Lektorer, adjunkter	84,2
064	Lærere	84,1
066	Førskolelærere	83,6
0X2	Sosialtjenestemenn	83,6
10	Off. adm. og forvaltningspers. .	83,3
041	Sykepleiere	83,2
046	Hjelpepersonale i tannpleien ...	83,1
201	Regnskapssjefer, bokholdere ...	82,8
941	Frisører	82,7
40	Arbeidsledere jord og skog	82,6
043	Pleiere i psykisk helsevern	82,5
411	Gårdsarbeidere	82,5
292	Bankfunksj. (alm. bankarb.)	82,0
045	Hjelpepersonale i sykepleien	82,0
047	Barnepleiere	81,9
21	Stenografi- og maskinskrivere .	81,9
671	Poståpnere, postassistenter	81,9
333	Butikkekspeditorer	81,9
09	Kunstneriske og litterære arb. .	81,9
013	Laboranter, lab.ass.	81,8
30	Grossister og detaljister	81,8
203	Butikk- og restaurantkasserere ..	81,7
111	Bedriftsledere	81,6
716	Tilskjærere	81,2
825	Konserveringsarbeidere	80,9
932	Renholdere	80,5
86	Pakke- og emballeringsarb.	80,2
913	Kjøkkenmedhjelpere	80,0
76	Elektroarbeidere	80,0
912	Kokker	79,7
921	Hovmestere, servitører	79,1
75	Jern- og metallarbeidere	78,6

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

Niels Rasmussen beskriver i NOMESCO 2004 årsaker og mekanismer som kan gi forklaring til slike sosiale helseulikheter. En årsaksorientert tilnærming legger for eksempel vekt på følgende elementer:

- Ulike sosiale klassers levekår og livsbetingelser gir ulik risiko for utvikling av sykdommer og helse.
- Ulike sosiale gruppers livsstil og helseatferd gir ulik helserisiko.
- Den sosiale arv reproducerer de klassespesifikke levekår, livsstil med videre fra en generasjon til den neste. De ulike sosiale grupper er skapt gjennom samfunnets lagdeling eller klasseinndeling.

Tabell 4. Forventet gjenstående levetid etter fylte 67 og 62 år blant menn i ulike yrker. 1996-2000

Yrkes- kode	Yrke	Levetid etter 67 år	Levetid etter 62 år	Yrkes- kode	Yrke	Levetid etter 67 år	Levetid etter 62 år
062	Universitets- og høgskolelærere	17,7	22,0	755	Rørleggere	14,2	18,0
071	Prester	17,4	21,6	333	Butikkekspeditorer	14,2	17,6
001	Arkitekter	17,2	21,3	65	Konduktør-, trafikk- og fraktass.arbeidere	14,1	17,8
063	Lektorer og adjunkter	17,2	21,6	853	Plastvarearbeidere	14,1	17,3
030	Leger	17,1	21,3	441	Skogsarbeidere	14,1	17,8
002	Over- og avdelingsing.	16,9	21,1	753	Maskin og motorrep.	14,0	17,8
331	Salgsfunksj. (kontor) ..	16,1	19,8	751	Verkstedmekanikere ..	14,0	17,6
10	Off. adm. og forvalt- ningsarbeidere	16,1	20,0	803	Trykkere	14,0	17,8
064	Lærere	15,9	19,6	901	Branntjenestemenn ...	14,0	18,3
003	Ingeniører og teknikere ..	15,8	19,8	095	Redaktører, journalister	13,7	17,8
OX1	Revisorer	15,8	19,9	911	Kjøkkenledere	13,7	16,9
111	Bedriftsledere	15,7	19,6	756	Sveisere, brennere	13,7	17,1
311	Forsikringsselgere	15,6	20,0	412	Husdyrrøkttere	13,6	17,1
A	Militære	15,5	19,5	781	Bygningsmalere, møbellakkerere	13,5	17,0
OX2	Sosialtjenestemenn	15,5	19,1	825	Konserverings- arbeidere	13,5	16,5
903	Polititjenestemenn	15,2	19,4	822	Bakeriarbeidere	13,5	17,4
08	Juridisk arbeidere	15,0	19,3	875	Truckkjørere	13,4	16,9
332	Butikksjefer	14,9	18,7	882	Lagerarbeidere	13,4	16,9
401	Gårdbrukere	14,8	18,7	932	Renholdere	13,4	16,2
600	Skipsførere	14,6	18,6	644	Vare- og lastebilsjåfører	13,4	16,8
321	Handelsreisende	14,6	18,3	431	Fiskere ellers	13,3	16,8
826	Slaktere, pølsemakere ..	14,6	18,0	731	Hytte- og smelteovns- arbeidere	13,3	16,6
931	Vaktmestere	14,6	18,4	874	Anleggsmaskinkjørere ..	13,3	16,9
777	Industrisnekkere	14,6	18,2	754	Tynnplatearbeidere ...	13,3	16,9
201	Regnskapssjefer, bok- holdere	14,6	18,5	603	Maskinsjefer	13,2	17,2
313	Reklamefolk	14,6	19,1	501	Minere, fjellspregnings- arbeidere	13,1	16,7
765	Linjemontører	14,5	18,5	413	Gartneriarbeidere	12,9	16,5
30	Grossister og detaljister ..	14,5	18,7	836	Papirarbeidere	12,9	16,7
774	Bygningsarbeidere	14,5	18,2	872	Kran- og heisførere ...	12,9	16,8
29	Andre kontorarbeidere ..	14,5	18,4	604	Maskinister	12,9	16,0
601	Styrmenn	14,5	17,9	791	Murere	12,9	17,0
681	Postbud	14,5	18,3	737	Støperiarbeidere	12,7	16,3
671	Poståpnere, postass.	14,4	18,0	912	Kokker	12,5	15,7
764	Telereparatører, montører	14,3	18,0	612	Matroser	12,4	15,2
013	Laboranter	14,3	18,7	411	Gårdsarbeidere	12,2	15,2
641	Bussjåfører	14,3	17,9	643	Drosjesjåfører	11,9	15,4
761	Elektrikere	14,3	18,0	921	Hovmestere, servitører	11,2	14,9
430	Fiskeskippere, notbaser	14,3	17,7				

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

En annen tilnærming legger vekt på følgende nivåer i en overordnet forklaring, som fokuserer på livsløpsperspektivet:

- Akkumulering.

Utallige forhold som påvirker helsa akkumuleres gjennom livsløpet – fra foreldrenes sosioøkonomiske stilling, gjennom barndom og ungdom til den voksne sosioøkonomiske plassering. Det er dessuten en tendens til at ulike belastende omstendigheter i livet opphopes blant de dårligst sosialt stilte.

- Sosial mobilitet.

Foreldrenes sosioøkonomiske status har betydning for barndomslivet, som igjen har betydning for plasseringen i voksenlivet og eventuelt for oppadgående eller nedadgående mobilitet, hvor ytterligere helsegevinster eller -tap kan akkumuleres.

- Sosial beskyttelse.

Her er det tale om en slags selvforsterkende mekanisme hvor de tidligere sosioøkonomiske betingelser – og dermed opphopningen og akkumuleringen av de helsemessige gevinster og tap – bestemmer hvilken effekt nye påvirkninger vil få. For eksempel er sannsynligheten for at kronisk syke blir tidlig utstøtt fra arbeidsmarkedet større blant de dårligst stilte enn blant de bedre stilte. I beregningene i denne artikkelen er det dels kompensert for dette ved at eventuelt yrke ved tidligere folketellinger er trukket inn for yrkespassive. Vi finner imidlertid den høyeste dødeligheten blant personer (særlig menn) som "aldri" har vært yrkesaktive.

Dahl og Midtsundstad (2000) beskriver årsaker til yrkesdødelighet som ulikheter i oppvekstmiljø og livsløp, helseatferd, psykososiale faktorer, materielle forklaringer og forhold til helsetjenesten. Under materielle forklaringer viser Dahl og Midtsundstad til at "det fremdeles er bemerkelsesverdig store forskjeller mellom yrkesgruppene hva gjelder arbeidsmiljøets materielle sider. Vi tenker her på høye temperaturer, vibrasjoner, tunge løft, uheldige arbeidsstillinger, utsatthet for giftige stoffer, gasser og damper, støv (asbeststøv), stråling og støy med videre. Flere studier viser også at variasjoner i slike arbeidsmiljøforhold forklarer helseforskjeller mellom yrkesklasser". I denne under-

søkelsen finner vi i tråd med dette, høyere dødelighet (og dermed lavere levealder) blant yrker der vi kan forvente et dårligere fysisk arbeidsmiljø. Yrker hvor vi kan vente at arbeidstakeren har en større selvstendighet i organiseringen av eget arbeid, har også en lavere dødelighet enn i yrker hvor den enkelte har liten frihet til dette.

Som det sees av ovenstående, kan årsaker til yrkesdødelighet finnes både i forhold knyttet til det enkelte yrke, forhold knyttet til ulikhet i livsstil med videre blant ulike befolkningsgrupper samt forhold knyttet til mekanismer som rekrutterer til de ulike yrker.

Hvor stabile er yrkesforskjellene?

Beregningene i denne artikkelen bygger, som før nevnt, på yrke ved folketellingen i 1980 og dødsfall observert i 1996-2000. Tidspunktet for yrkesregistrering er først og fremst valgt fordi dette er den siste folketellingen hvor yrkesopplysningene er registrert for alle yrkesaktive personer. Ved levealderberegninger kan det likevel være faglige grunner for å velge et slikt "tidligere" yrke, da de fleste dødsfall i dag skjer flere år etter at den avdøde har trådt ut av yrkeslivet.

Ved å se på levealder i de tidligere perioder før den som er valgt i våre beregninger, kan det bli litt ulik rangering av levealder etter yrke. Dette skyldes at en del av yrkene har relativt få medlemmer. Det gjelder særlig noen av de akademiske yrkene som er tatt med. Hovedmønsteret er imidlertid hele tiden det samme, at akademiske yrkesutøvere med lang utdanning har høyere levealder enn folk i manuelle yrker.

Store ulikheter mellom yrkene i levetid som pensjonist

Dødeligheten i Norge i dag er lav før oppnådd pensjonsalder. Det største bidraget til levealdersforskjellene mellom yrkene kommer derfor fra dødelighetsforskjeller i alderen over normal pensjonsalder. Disse ulikhetene trer klart fram i tabellen over forventet gjenstående levetid etter fylte 67 år. Mens mannlige universitets- og høyskolelærere og prester hadde en forventet gjenstående levetid på mer enn 17 år over denne alderen, var leveutsiktene for servitører og drosjesjåfører seks til sju år lavere (se tabell 4). Som tidligere nevnt, er det her også tatt med personer som var uføretrygdet en periode før de nådde pensjonsalderen.

I lys av Pensjonskommisjonens forslag om redusert pensjon for arbeidstakere som velger å gå av ved 62-årsalder, er det også laget en oversikt over forventet gjenstående levetid ved alder 62 år i de ulike yrkene (se tabell 4) (NOU 2004:1). Da levetidsberegningene ved 62- og 67-årsalder i stor grad bygger på de samme dataene, blir rangeringen av yrkene etter levealder nokså lik i

Tabell 5. Forventet gjenstående levetid ved 67- og 62-årsalder for kvinner i ulike yrker. 1996-2000

Yrkes- kode	Yrke	Levetid etter 67 år	Levetid etter 62 år	Yrkes- kode	Yrke	Levetid etter 67 år	Levetid etter 62 år
052	Fysioterapeuter, arbeids- terapeuter	20,8	25,2	333	Butikkekspediterer	18,5	22,7
063	Lektorer, adjunkter	20,1	24,6	203	Butikk- og restaurant- kasserere	18,4	22,6
064	Lærere	20,1	24,4	292	Bankfunksjonærer (alm. bankarb.)	18,4	22,5
066	Førskolelærere	19,7	24,0	671	Poståpnere, postass.	18,3	22,3
10	Off. adm. og forvalt- ningspers.	19,7	23,9	047	Barnepleiere	18,2	22,6
046	Hjelpepers. i tannpleien	19,5	23,6	716	Tilskjærere	18,2	22,3
0X2	Sosialtjenestemenn	19,3	23,6	09	Kunstneriske og litterære arbeidere	18,1	22,4
941	Frisører	19,1	23,3	21	Stenografi- og maskin- skrivere	18,0	22,3
043	Pleiere i psykisk helsevern	19,1	23,5	825	Konserveringsarbeidere	17,9	21,8
045	Hjelpepers. i sykepleien	19,1	22,8	76	Elektroarbeidere	17,9	21,8
201	Regnskapssjefer, bok- holdere	19,0	23,4	913	Kjøkkenmedhjelpere ...	17,6	21,7
041	Sykepleiere	18,8	23,5	932	Renholdere	17,4	21,5
411	Gårdsarbeidere	18,8	23,1	912	Kokker	17,4	21,4
40	Arb.ledere jord og skog	18,7	22,9	86	Pakke- og emballerings- arbeidere	17,3	21,3
013	Laboranter, lab.ass.	18,6	22,7	921	Hovmestere, servitører	17,1	20,9
111	Bedriftsledere	18,6	22,8	75	Jern- og metallarb.	17,0	20,7
30	Grossister og detaljister	18,6	22,8				

Kilde: Beregningene i tabellene bygger på data fra Dødsårsaksregisteret samt Folke- og boligtellingerne i 1960, 1970 og 1980. Beregningene er publisert for første gang i denne artikkelen.

Referanser

Arbeidsdirektoratet (1965): Nordisk yrkesklassifisering. Standard for yrkesgruppering i offentlig norsk statistikk.

Borgan J-K. og L.B. Kristofersen (1986): *Dødelighet i yrker og sosioøkonomiske grupper*, Statistiske analyser nr. 56, Statistisk sentralbyrå.

Dahl E. og T. Midtsundstad (2000): Yrke og forventet levealder, Fafo-notat 2000:20, Oslo.

NOMESCO (2004): Health Statistics in the Nordic Countries 2002, seksjon B. Equal Access to Care NOMESCO, Report no. 69, Copenhagen 2004 (ennå ikke publisert).

Statistisk sentralbyrå (1984): *Standard for inndeling etter sosioøkonomisk status*, Standarder i norsk statistikk 5.

Statens forvaltningstjeneste og informasjonsforvaltning (2004): *Modernisert folketrygd. Bærekraftig pensjon for framtida*, NOU Norges offentlige utredninger 2004:1. Oslo.

de to nevnte kategoriene. Yrker som forutsetter lang utdanning, som universitets- og høyskolelærere, prester, arkitekter, lektorer og adjunkter, leger og over- og avdelingsingeniører, hadde alle en forventet gjenstående levetid på mer enn 16 år etter fylte 67 år. I den andre enden av skalaen hadde servitører, drosjesjåfører, gårdsarbeidere, matroser, kokker, støperiarbeidere og murere en kortere levealder etter fylte 62 år enn de forannevnte hadde etter fylte 67 år. Utdanningslengden for den første gruppen er klart lenger enn for den siste. Det er derfor meget sannsynlig at den siste gruppen vil ha en yrkeskarriere ved fylte 62 år som vil være minst like lang som den første gruppen vil ha ved fylte 67 år. Til tross for minst like lang yrkeskarriere og kortere leveutsikter som pensjonist, vil lavutdanningsgruppen få en lavere pensjon i forhold til innskutt kapital sammenliknet med høyutdanningsgruppen hvis den første gruppen går av med pensjon fem år før den sistnevnte.

Blant kvinner er levealdersforskjellene også som pensjonister mindre enn blant menn. Likevel hadde fysioterapeuter og arbeidsterapeuter, som var gruppen med lavest dødelighet blant kvinner, en like lang forventet gjenstående levetid ved 67-årsalder som kvinnelige jern og metallarbeidere hadde ved 62 års alder (se tabell 5).

Hva kan disse beregningene si om framtiden?

Beregningene i denne artikkelen bygger på yrkesstrukturen i Norge for mer enn 20 år siden. På grunn av meget lav dødelighet i yngre og midlere alder, er de eldres bidrag til levetidsberegningene blitt mer dominerende. Aldersgruppene som i dag har høy dødelighet, vil derfor være blant dem som var yrkesaktive i 1980. For levealdersberegninger etter yrke i dag er det derfor relevant å bruke yrkesopplysninger så langt tilbake. Yrkesstrukturen vi ser i dagens arbeidsliv er imidlertid en annen enn vi hadde for 20 år siden, og den vil sikkert også endre seg i framtiden. Jevnt over ser vi en økning i yrker med lav dødelighet, mens yrker med høy dødelighet får en lavere andel av arbeidsstyrken. Hvis forholdet i dødeligheten mellom yrker holder seg, vil vi derfor få en sterkere dødelighetsnedgang i hele befolkningen enn vi vil få i de enkelte yrker. Om vi vil få en utjevning mellom yrkene er vanskelig å forutse. Historiske data så langt tyder imidlertid ikke på noen utjevning.

Hvorfor er det forskjell på kvinner og menn?

Kvinner har alltid hatt lavere dødelighet, og dermed høyere levealder enn menn (se tabell 2 og 3). Samtidig er det også en mye større dødelighetsforskjell mellom yrker blant menn enn blant kvinner. En årsak til dette kan være at menn i lengre tid har vært sterkere knyttet til yrkeslivet enn kvinner. I det foreliggende materialet med yrke fra 1980, og eventuelt tidligere yrke i 1970 eller 1960 for yrkespassive i 1980, var det bare 2-3 prosent av mennene som "aldri" hadde vært yrkesaktive, mens det samme gjaldt hver tredje kvinne. Arbeidsmarkedet er også nokså kjønnsdelt, ved at menn i større grad enn kvinner har hatt yrker med høy dødelighet.